

MEMÒRIA, HISTÒRIA I PENSAMENT POLÍTIC A L'EXILI AUTRIACISTA. LA CRÒNICA DE LA GUERRA DE SUCCESSIÓ DE JOSEP PLANTÍ

Agustí Alcoberro Pericay

Com altres col·lectius vençuts, els exiliats austriacistes van fer un important esforç de reflexió política i historiogràfica. Les obres elaborades en aquell context fins a la fi del decenni de 1740 no obeeien, però, a un pur sentiment de nostàlgia, sinó al desig d'incidir en una realitat que encara creien provisional i reversible. La categoria intel·lectual i política d'alguns dels exiliats i el seu contacte, en el marc de la monarquia habsbúrguica, amb els grans corrents culturals d'arreu d'Europa, van donar a les seves obres un inequívoc segell de qualitat i, alhora, un contingut singular, forjat en l'experiència pròpia i en el coneixement d'altres realitats polítiques.¹

1. Sobre l'ambient cultural de l'exili, vegeu Agustí ALCOBERRO, «L'aportació cultural», a Agustí ALCOBERRO, *L'exili austriacista (1713-1747)*, vol. I, Barcelona, 2002, p. 201-226; Antoni DE BASTERO, *Història de la llengua catalana* [edició a cura de Francesc Feliu], Girona, 1997; Miquel BATLLORI, «Arrels napolitanes i austriacistes del jurisdiccionalisme antiromà», a *Obra completa*, vol. IX, *La Il·lustració*, València, 2000, p. 138-146; Virginia LEÓN SANZ, «Cultura española y poder político en la Corte de Viena del Emperador Carlos VI (1711-1740)», *Reales Sitios* (Madrid), vol. XXXIX, núm. 152 (2002), p. 30-48; Ernest LLUCH, *L'alternativa catalana (1700-1714-1740): Ramon de Vilana Perlas i Juan Amor de Soria: teoria i acció austriacistes*, Vic, 2000; Carmen PÉREZ APARICIO, «Una vida al servicio de la Casa de Austria. Don José Folc de Cardona y Erill, príncipe de Cardona (1651-1729)», *Estudis* (València), núm. 28 (2002), p. 421-448. Vegeu també Antonio MESTRE, *Historia, Fueros y actitudes políticas: Mayans y la historiografía del XVIII*, 2a edició, València, 2000, esp. p. 383-390.

La reflexió de caràcter historiogràfic, encapçalada per les monumentals *Narraciones históricas* de Francesc de Castellví,² sens dubte l'obra més important d'aquest corrent, va sorgir d'una doble premissa. D'una banda, el col·lectiu intel·lectual a l'exili era conscient de la importància històrica dels fets que havia viscut i de la seva repercussió en l'opinió pública, o polititzada, de totes les corts europees. En aquest sentit, acabada la contesa des d'un punt de vista estrictament bèl·lic, s'endegava una nova fase del conflicte, de caràcter essencialment cronístic o historiogràfic –però amb notables repercussions polítiques i diplomàtiques–, al voltant de la interpretació i la justificació dels fets. Des d'aquesta perspectiva, la historiografia de l'exili austriacista corre paral·lela a l'elaborada pels historiadors borbònics.³

Però la consciència històrica de l'exili tenia també una altra dimensió temporal de més llarg abast, especialment pel que fa als exiliats catalans i als altres súbdits de la Corona d'Aragó. L'abolició de les constitucions suposava la dissolució d'un entramat polític forjat al llarg dels segles. Des d'aquesta perspectiva, la reivindicació del passat polític llunyà de Catalunya i la Corona d'Aragó constituïa una necessitat imperiosa, tant per publicitar-la davant l'opinió pública europea com per deixar-ne memòria a les generacions futures de catalans. El mateix Castellví en va ser plenament conscient en encunyar el terme «fin de la Nación Catalana» –que, dos segles i mig més tard, reprendria (i qüestionaria, des d'un plantejament ja romàntic) l'historiador Salvador Sanpere i Miquel, el primer que va transcriure i utilitzar àmpliament el text del cronista de Montblanc.⁴ Per

2. FRANCESC DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas desde el año 1700 hasta el año 1725*. L'obra ha estat editada en 4 volums a cura de Josep M. Mundet i José M. Alsina, Madrid, 1997-2002. Sobre la importància d'aquesta obra, vegeu Joaquim ALBAREDA, «Francisco de Castellví. Narraciones Históricas», *Arxiu de Textos Catalans Antics* (Barcelona), núm. 18, 1999, p. 862-865, i Agustí ALCOBERRO, *L'exili austriacista*, p. 206-210.

3. Cal destacar, en aquest sentit, l'obra de Vicente Bacallar, marquès de San Felipe, *Comentarios de la guerra de España, e historia de su rey Felipe V el Animoso*, impresa a Gènova el 1725 (editada contemporàniament per Carlos Seco Serrano, Madrid, 1957).

4. SALVADOR SANPERE I MIQUEL, *Fin de la Nación Catalana*, Barcelona, 1905 [reedició facsímil, Barcelona, 2001, amb un estudi introductori de Joaquim Albareda]. La còpia de l'obra de Castellví feta per Sanpere i Miquel es conserva a la Biblioteca de Catalunya (manuscrit 421). Alguns anys abans, Mateu Bruguera havia utilitzat ja alguns passatges de la crònica de Castellví en la confecció de l'obra *Historia del memorable sitio y bloqueo de Barcelona y heroica defensa de los fueros y privilegios de Cataluña en 1713 y 1714*, 2 vol., Barcelona, 1871-1872. En comentar el títol de la

això Castellví va iniciar la seva crònica, centrada en els anys 1700-1725, amb un repàs sumari de la història de Catalunya des de l'època dels gots –allà on una tradició historiogràfica nascuda amb els intel·lectuals humanistes havia cregut endevinar el naixement d'una llegendària Gotolània, antecedent immediat de la Catalunya medieval.⁵

En última instància, la memòria i la història van actuar com un important element d'identitat i de cohesió d'un col·lectiu minoritari en les noves societats d'acollida –juntament amb les llengües pròpies, els costums i les formes de religiositat.

La present comunicació repassa les obres de caràcter històric i polític redactades a l'exili pel jurista català Josep Plantí, que va ser jutge de l'Audiència de Sardenya els anys de la guerra i que posteriorment es va exiliar a Viena i després, probablement, a Milà. És en aquesta localitat, a la imponent Biblioteca de Brera, fundada per l'arxiduchessa Maria Teresa, on es troba un manuscrit que recull els seus textos.⁶ Entre aquests, però, centrem la nostra anàlisi en el text en llengua llatina *De morte Caroli Secundi Hispaniarum Rex. De excidio Cathaloniae nec non destructione Barcinonis quasi secundam*.⁷ Aquesta obra, el contingut de la qual s'inicia amb la mort de Carles II (1700) i es clou amb l'ocupació borbònica de Sardenya (1717), va ser elaborada entre 1719⁸ i 1725, una etapa caracteritzada per

seva obra, Sanpere i Miquel escriu: «Pero ¿qué es lo que murió en 16 de enero de 1716? Pues pura y simplemente un estado, un modo de ser político del pueblo catalán porque un pueblo vive mientras su lengua vive» (p. 690).

5. Robert B. TATE, «Margarit i el tema dels gots», a *Actes del Cinquè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Barcelona, 1980, p. 151-180; Agustí ALCOBERRÓ, *Identitat i territori: Textos geogràfics del Renaixement*, Vic, 2000; «Mites i llegendes», dins del dossier «La Barcelona ideal i la Barcelona real en la cultura literària de l'Edat Moderna», *Quaderns d'Història de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona* (Barcelona, 2003) [en premsa].
6. Biblioteca Nazionale Bridense, Milà, manuscrit AF XI 12. Vegeu una descripció de conjunt a Mariarosa SCARAMUZZA VIDONI, «"Nueva colonia española". Un manuscrito sobre una ciudad ideal proyectada para los exiliados de la guerra de Sucesión», *Quaderni di Letterature Iberiche e Iberoamericane*, núm. 24 (1995).
7. *Sobre la mort de Carles II rei d'Espanya. Sobre la caiguda de Catalunya i de la destrucció de Catalunya pràcticament aconseguida*. L'obra ocupa els folis 2r. - 30 r. del manuscrit esmentat en la nota anterior. Des d'ara, esmentem el text en la traducció catalana que ha fet el professor Martí Duran (Universitat Oberta de Catalunya).
8. El text esmenta, amb una intenció política evident, l'obra del filipista Vicente BACALLAR *Monarquía hebrea*, publicada a Gènova el 1719. La cita es produeix en un passatge en què Plantí denuncia la invasió borbònica de Sardenya de 1717, esdevinguda en un moment en què les tropes de Carles VI combatien a la Tercera Guerra Turca. Aquest fet va ser blasmat per Roma, ja que suposava

la derrota borbònica en terres italianes i els primers passos del Congrés de Cambrai (1721-1725). Aquells anys, els nuclis de la resistència austriacista, tant a l'interior com a l'exili, van actuar amb la perspectiva d'un previsible canvi d'aliances i d'hegemonies polítiques a Europa, que podia suposar la recuperació de les constitucions de Catalunya, com hem constatat recentment.⁹

JOSEP PLANTÍ: LA SEVA VIDA I LES SEVES OBRES

Els principals trets biogràfics de Josep Plantí, ens els proporciona ell mateix en un manuscrit redactat a Viena probablement vers el 1719 en què descriu a bastament el seu currículum amb la intenció d'obtenir algun tipus d'ofici o de pensió imperial.¹⁰ Plantí va néixer a Barcelona poc després de 1680.¹¹ Va estudiar dret a la universitat de la ciutat i després va ser-ne professor. Va compatibilitzar aquesta tasca amb altres oficis públics:

[...] como fue en los de consultor y asesor en las curias ordinarias de Barcelona, de la Casa de la Deputación de Cataluña, y en ésta es de visitador por el estamento real.

Sempre segons la seva versió, Plantí va participar ja en el setge aliat de la ciutat de 1704 i va tenir un paper important en el setge definitiu de 1705:

l'afebliment d'un estat cristià en lluita contra els infidels. El fragment diu així: «Però per què m'entretinc en això? Escoltem directament el ministre espanyol Bacallar, llib. 1 *Hist. hebre.*, f. 5: Els prínceps del nostre segle no respecten la bona fe. Per a ells la raó d'estat es creu superior als estatuts sòlids de la raó natural.» Sobre el debat entre raó d'estat i raó natural en la Guerra de Successió, especialment pel que fa a la publicística filipista, vegeu David GONZÁLEZ CRUZ, *Guerra de religión entre príncipes católicos: El discurso del cambio dinástico en España y en América (1700-1714)*, Madrid, 2002.

9. Agustí ALCOBERRO, «Exili exterior i exili interior: una correspondència austriacista inèdita (1721-1724)», *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols* (Barcelona), núm. XXI, 2003 [en premsa].

10. Biblioteca Nazionale Bridense, manuscrit AF XI 12, f. 96r-115v.

11. «Y aviendo estimado muchos el tener una illustre y célebre patria, en no poco aprecio el aver tenido por mía la siempre fidelíssima Barcelona» (Biblioteca Nazionale Bridense, manuscrit AF XI 12, f. 97 r i 97 v). A *Sobre la mort de Carles II* escriu: «A les darreries del segle XVIII, quan jo tenia gairebé vint anys» (Biblioteca Nazionale Bridense, manuscrit AF XI 12, f. 3r).

No obstante los continuos peligros en que se vivía en el años 1705, no dexó el suplicante de mantener constantes y firmes a favor de la justicia de Vuestra Magestad los amigos y parientes de dentro de Barcelona y los demás del Principado hasta que al pisar Vuestra Cesárea Católica persona la dichosa tierra de Cataluña, entre los primeros que salieron y tuvieron la dicha de besar la real mano de V. C. C. Magestad, no fue él los últimos, honra digna de apreciar y estimar qualquier vasallo [...], aviéndome sido preciso el quedar en el campo para las provisiones y órdenes necessarias en este asedio de la ciudad y rendición de las demás plassas de Cataluña.

Tot seguit, Plantí va ser agregat al regiment de les Reials Guàrdies Catalanes. El 1711 va accedir a la Reial Audiència de Sardenya en qualitat d'oïdor civil. Un any més tard n'esdevingué jutge. En aquest càrrec va protagonitzar diversos episodis repressius contra els filipistes de l'illa:

Merecí la especial confiansa de la emperatriz y reina nuestra señora, con gran estimación mía, [...] nombrar su delegado por lo fraudado y castigo de delinquentes.

[...] Aviendo por la emperatriz y reina nuestra señora en el año 1713 de formar una junta de seqüestros y componerla de individuales sujetos, merecí el ser nombrado particularmente.

[...] Fueron muchas las debidas en materias de mayor confiansa a los virreyes an gobernado a aquel reyno, como el recoger el donativo gracioso por la emperatriz y reina nuestra señora en el año 1712 en la ciudad de Sáser; el aver executado con precisa orden y secreto la prisión de los cavalleros de Sáser presos en Cáller; el aver averiguado y probado las querellas hechas por la ciudad y particulares de Sáser a la corte de Barcelona contra el governador que era en dicha ciudad.

El 1717, amb motiu de l'ocupació borbònica de Sardenya, Plantí va ser nomenat pel marquès de Rubí, últim virrei austriacista de l'illa, responsable de la defensa de l'Alguer i Castell Aragonès. Ja a l'exili vienès, la seva situació es va complicar enormement els anys següents. Plantí en deixa una constància amarga en el text ja esmentat:

*Bien si deduje como propio servicio el no aver cobrado el sueldo prometido y debido de ministro de muchos años y lo demás me están debiendo las reales arcas, aver perdido todo lo que tenía, aver salido de Alguer con sólo la ropa llevaba encima, el estar actualmente sin pensión ni saber modo ni forma con qué mantenerme.
[...] Otro más cruel puñal que la pérdida de bienes, daños corporales, el no tener qué comer y vestir, ha herido y hiere el corazón del suplante, y es el abandono y desprecio en la estimación y persona.*

Sabem, però, que el 1725 Plantí continuava residint a Viena, on cobrava una pensió mensual de trenta florins, assimilada a la corresponent a un tinent coronel.¹²

Juntament amb *De morte Caroli Secundi*, Plantí ens ha deixat un projecte de formació d'una nova ciutat per als exiliats hispànics, intítulat *Nueva colonia espanola ideada*, que hem editat i comentat en una altra ocasió,¹³ i tres textos de temàtica històrica: *De Cataloniae Principatu, Gothorum Hystoria in Hispaniam* i diverses notes sobre les divisions territorials de Catalunya.¹⁴ Totes les obres que coneixem de tipus històric o cro-

12. Giovanni STIFFONI, «Un documento inédito sobre los exiliados españoles en los dominios austríacos después de la guerra de Sucesión», *Estudis. Revista d'Història Moderna* (València), núm. 17 (1991), p. 7-55. Agustí ALCOBERRO, *L'exili*, vol. II, p. 110.

13. Vegeu-ne la transcripció a Agustí ALCOBERRO, *L'exili*, vol. II, p. 155-205. Vegeu també l'apatat «La ciutat ideal. Josep Plantí», a Agustí ALCOBERRO, *L'exili*, vol. I, p. 210-218; Mariarosa SCARAMUZZA VIDONI, «"Nueva colonia española"». L'obra ocupa els folis 31r - 94v del manuscrit AF XI 12 de la Biblioteca Nazionale Bridense. El text és encapçalat (f. 32r - 33v) per una arrelplega de versos provinents del cant primer de l'*Eneida*, en què se substitueixen les referències a l'exili troià per les de l'hispànic, les d'Enees per Carles VI, les d'Itàlia i el Laci per Alemanya i Hongria, respectivament, etc. En síntesi, Plantí proposa la formació d'una «nueva patria, [...] provincia o colonia» per als exiliats en terres d'Hongria, que políticament s'hauria d'organitzar com un «estado compuesto, [que] no debe depender del arbitrio de uno, sí de todo el pueblo o común». El territori, «libre, sin obligación, cargo, pensión ni tributo, y como se dice franco, libre y allodial», havia de gaudir dels «mismos o símiles honores, gracias, prerogativas, preheminiencias, concessiones, franquicias, inmunidades y libertades [...] que actualmente gosan [...] las ciudades libres del Imperio». El seu govern interior estaria a les mans d'un senat format per dotze magistrats, elegits per sufragi universal, i d'un congrés, al qual podrien assistir tots els exiliats, que es reuniria cada tres anys.

14. Biblioteca Nazionale Bridense, manuscrit AF XI 12. Les obres corresponen, respectivament, als folis 117r - 205v, 227r - 258v i 206r - 226r. Els títols dels dos primers treballs apareixen, escrits per una altra mà, respectivament als folis 117r i 214r. Així, la darrera obra ha estat partida entre les altres dues, probablement a causa del seu caràcter incomplet. Mariarosa SCARAMUZZA VIDONI, «"Nueva colonia española"», segueix aquesta divisió. Preparam l'edició d'aquests textos amb Martí Duran (UOC).

nístic d'aquest autor van ser escrites, doncs, en llengua llatina. El criteri de la tria lingüística, lluny de semblar anacrònic, pot obeir a una intencionalitat política clara: la d'internacionalitzar allò que aleshores s'anomenava *el cas dels catalans*.

La història dels gots de Plantí reprèn una temàtica clàssica en la historiografia catalana i espanyola, com ja hem esmentat. Força més original resulta el *De Cataloniae Principatu*, elogi de Catalunya en què es combinen, a la manera de les *urbis laudatio* humanistes, aspectes i temàtiques de tipus molt divers. Un simple repàs al seu índex ens permet constatar-ho:

- De Catalonia antiquitate
- De nomine ac etimologia Cataloniae
- De temperie, fertilitate, mineralibus, fluviis ac populis Cataloniae
- De merabilibus prodigiisque naturae in Catalonia
- De Monte Serrato
- De civitatibus
- De civitate Barcinone
- De privilegiis, titulis ac elogiis quibus honorata inspicitur
- De genio Catalanorum
- De antiquitate christiana
- De valore ac factis Catalanorum in bellis
- De fidelitate Catalanorum et amicitia in amicos
- De nobilitate Catalanorum
- De lingua catalana
- De litteris, scientiis, ac artibus Catalanorum
- De mulieribus catalanis in omnibus hominum emulis
- De Catalanorum temperantia ac moribus
- De generositate Catalanorum
- De servitiis catalanis facis regibus prestitis

L'autor basteix el seu tractat a través d'un gran nombre de fonts de tots tipus. Entre d'altres, Plantí esmenta autors clàssics (Herodot, Polibi, Estrabó, Plini, Ptolomeu, Pomponi Mela, sant Agustí), medievals (Rodrigo Jiménez de Rada, la *Crònica de Sant Joan de la Penya*), humanistes italians (Lorenzo Valla), historiadors moderns dels diversos regnes hispànics o que han tractat temàtiques hispàniques (Annio de Viterbo, Marineo, Carbonell, Beuter, Diago, Zurita, Calça, Antoni Agustí, Bosch, Escolano, Blancas, Marca, Nebrija, Ocampo, Guevara, Garibay, Mariana, Medina,

Sandoval) i també literats, com ara Cervantes i Gracián. El resultat és un treball erudit i elegant, amb un fort contingut vindicatiu.

LA CRÒNICA DE LA GUERRA DE SUCCESSION DE JOSEP PLANTÍ

Per la seva mateixa temàtica, l'obra històrica de Josep Plantí de major contingut polític és *Sobre la mort de Carles II rei d'Espanya. Sobre la caiguda de Catalunya i de la destrucció de Barcelona pràcticament aconseguida*. Es tracta d'un relat vibrant, farcit de cites històriques i jurídiques¹⁵ i amb un contingut pactista extrem i d'una modernitat sorprenent. L'estil directe i l'ús d'algunes formes arcaïtzants (cúries per corts, gotolans per catalans, etc.) contribueixen a donar-li un to pròxim a la retòrica clàssica. El contingut polèmic amb els historiadors borbònics hi queda clarament reflectit:

No comprenc amb quin motiu alguns historiadors tracten els catalans amb paraules impròpies i difamatòries per aquesta defensa [de Barcelona]. No ho puc entendre sinó és que estan moguts per la passió o corromputs pels diners, o els empeny el desig de complaure o adular el rei.

L'objectiu de Plantí és, doncs, descriure els fets amb veracitat i donar a conèixer la causa de Catalunya al món:

[...] i que d'aquesta manera, amb el coneixement del que va passar, hom es formi una opinió correcta i honesta dels catalans i, amb això, neixi un amor i una gran benvolença envers el poble català; i no al contrari, per l'amor i la inclinació cap a d'altri, per oblit i desconeixement de la causa, sense escoltar les parts, com passa contra els catalans, i com s'emeten opinions i judicis.

15. Un dels autors més esmentats és l'holandès Hug Groci, autor de *De jure belli ac pacis*, on defensa la prevalença del dret natural en temps de guerra. Hugo GROCIO, *Del derecho de presa: Del derecho de la guerra y de la paz* [edició de Primitivo Mariño Gómez], Madrid, 1987. Sobre Groci, vegeu Hedley BULL, Benedict KINGSBURG i Adam ROBERTS (ed.), *Hugo Grotius and international relations*, Oxford, 1990; Fiorella DE MICHELIS, *Le origine storiche e culturali del pensiero di Ugo Grozio*, Florència, 1967; Frans Eric RENÉ DE PAUW, *Grotius and the law of the sea*, Brussel·les, 1985.

L'autor, tanmateix, expressa la intenció d'escriure el seu relat des de l'objectivitat, és a dir, no des d'una perspectiva patriòtica, sinó com a «ciutadà del món» –terme que ens podria semblar més propi dels nostres dies:

D'aquesta manera jo, supervivent de la derrota fatal (que Déu se n'apiadi), no em moriré mut, i m'empenyen a escriure [...] l'amor a la veritat i la glòria de la nostra nació. I en aquesta tasca intento escriure alliberat de qualsevol opinió patriòtica interessada, com un qualsevol i simple ciutadà del món, per la seguretat del qual, i no pas per una presumpta sospita de parcialitat, intentaré tan bé com podré pronunciar el meu discurs, narrar la història, esclarir la veritat amb coses dites pels estrangers i amb documents autèntics seleccionats amb aquesta finalitat, i aportant les comprovacions de casos i exemples indiscutibles i coneguts.

El text arrenca amb la mort de Carles II, que és descrit en termes elogiosos, com ja anys abans havia fet Narcís Feliu de la Peña als *Anales de Cataluña*, publicats a Barcelona el 1709:¹⁶

La seva dissortada mort no es pot expressar amb paraules, perquè la llengua no és prou poderosa i la veu no surt del coll. Tingué tanta afabilitat envers els súbdits, tant d'amor envers els vassalls, tanta caritat envers els pobres, tant de zel cap a la religió i d'altres virtuts particulars, tanta afabilitat per a tothom, que tothom s'hi sentia unit.

16. Narcís FELIU DE LA PENYA, *Anales de Cataluña*, 3 vol., Barcelona, 1709. Se n'ha fet una edició facsímil, amb un estudi introductori de Jaume Sobrequés i Callicó (Barcelona, 1999). Els elogis a Carles II, amb motiu de la seva mort, es troben al volum III, p. 458-459. Feliu escriu, entre d'altres comentaris: «No sin causa fue amado y venerado Carlos II de la nación catalana, pues lo mereció en todas sus operaciones. [...] Fue, en fin, el mejor rey que ha tenido España. [...] Quede en la gratitud catalana gravada la memoria de este último rey nuestro de la tercera línea pía y católica de la augustíssima Casa de Austria [...] y pidámosle interceda por nosotros delante de Dios para conseguir lo que nos conduce a su mayor gloria.» Sobre Narcís Feliu de la Peña i els *Anales de Cataluña*, vegeu Eulàlia DURAN, «Narcís Feliu de la Peña, historiador i polític», *Afers (Catarroja)*, núm. 20 (1995), p. 73-86; Maria GRAU I SALÓ, «Feliu de la Peña: una visió actual de Catalunya com a país», *Pedralbes. Revista d'Història Moderna* (Barcelona), núm. 7 (1987), p. 125-145; Henry KAMEN, «El Fénix catalán. La obra renovadora de Narciso Feliu de la Peña», *Estudis. Revista d'Història Moderna* (València), núm. 7 (1987), p. 185-203; Pere MOLAS I RIBALTA, «A tres-cents anys del Fénix de Cataluña. Recuperació i reformisme econòmic sota Carles II», *Pedralbes. Revista d'Història Moderna* (Barcelona), núm. 3 (1977), p. 147-174.

Plantí qüestiona l'autenticitat del testament del monarca. Però la seva posició davant el plet dinàstic es fonamenta en una concepció radical del pactisme i de la relació entre governants i governats, en la línia del republicanisme modern.¹⁷ Així, tot presentant diversos arguments històrics referits a la monarquia visigoda i a les corones de Castella i d'Aragó, defensa el dret dels regnes a triar el seu rei i contraposa el dret públic als drets dinàstics:

Els rectors [dirigents] d'Espanya no tingueren cura de recordar els drets de la pàtria ni dels seus, i els regnes només tingueren present allò que s'havia disposat [al testament] i el dret romà, com si estiguessin tractant d'un fideïcomís o d'una herència.

El republicanisme de Plantí reapareix, en termes més contundents encara, en justificar la resistència del Principat després de l'evacuació de les tropes aliades i de l'administració austriacista. En aquell context, «deixada pel seu protector, abandonada pels confederats», Catalunya era plenament sobirana per organitzar la seva defensa:

[Catalunya] era lliure perquè [...] ni estava constreta per cap vincle de dret ni sotmesa a cap príncep, ni a Felip pel domini de Carles, ni a Carles per l'abdicació d'aquest. [...] Així, doncs, Catalunya, essent lliure, no subjecta a cap dret, actuant amb independència, després de totes les dissorts que havia patit, després de totes les catàstrofes que havia vist, abans de la rendició o, millor dit, abans d'una nova submissió, s'informa bé de la manera de conservar la seva llibertat [...] i nomena ambaixadors.

La possibilitat d'erigir Catalunya en una república independent va ser plantejada pels ambaixadors catalans a les corts europees en els darrers mesos de la resistència.¹⁸ Aquesta línia de pensament va tenir altres expres-

17. Sobre aquest concepte, vegeu Martin VAN GELDEREN i Quentin SKINNER (ed.), *Republicanism: a shared european heritage*, 2 vol., Cambridge, 2002. Pel que fa a la historiografia peninsular, hi destaca el treball de Xavier Gil «Republican politics in early modern Spain: the Castilian and Catalano-aragonese traditions», vol. I, p. 263-288.

18. Joaquim ALBAREDA, «El "cas dels catalans": del pacte de Gènova a l'equilibri europeu de 1713», *Pedralbes. Revista d'Història Moderna* (Barcelona), núm. 18 (1998), vol. II, p. 303-314; «La

sions polítiques durant els anys següents, a la resistència clandestina i a l'exili, entre les quals destaca l'opuscle *Via fora els adormits*, editat el 1734.¹⁹

Si la successió de Felip V va ser nul·la de dret, en no tenir en compte la voluntat dels habitants dels regnes, els actes d'acatament al nou monarca tampoc no van tenir validesa, ja que no van ser sincers:

És innegable que es digueren totes aquestes coses, escriu Plantí, es nega en canvi que la ment i la voluntat s'adeqüessin als fets. Els fets i les paraules deien que era així, [però] repugnaven les voluntats i els esperits.

Des d'aquesta perspectiva, Plantí afirma que el jurament prestat pels regnes al nou monarca era invàlid, «ja que faltaven o no concorrien els requisits per a la validesa del jurament» –una argumentació que reprèn, gairebé literalment, la plantejada en el pamflet *Despertador de Catalunya*, publicat a Barcelona el 1713.²⁰

La negativa de la casa d'Àustria a admetre el testament de Felip V, però, va iniciar un litigi entre reis que, a diferència dels conflictes privats, només es podia resoldre mitjançant la guerra. Entre reis, afirma:

[...] només s'apel·la al judici suprem de Mart. [...] Semblava que tot-hom s'inclinaria i respectaria aquest tribunal, i allí, sense la remor de cap judici, sinó amb la gran fressa de les armes, i l'un i l'altre esperant què es decidiria segons el dret de guerra. [...] En tractar, defensar i rei-

lògica de la resistència de 1713-1714», a DIVERSOS AUTORS, *Del patriotisme al catalanisme: Societat i política (segles XVI-XIX)*, Vic, 1996, p. 169-196; *Catalunya en un conflicte europeu: Felip V i la pèrdua de les llibertats catalanes (1700-1714)*, Barcelona, 2001, p. 188 i seg.

19. Sobre l'autoria d'aquest text, vegeu l'estat de la qüestió a Rosa M. ALABRÚS, *Felip V i l'opinió dels catalans*, Lleida, 2001, p. 400-411. Vegeu una valoració de l'obra en el seu context immediat a Josep M. TORRAS I RIBÉ, *Escrips polítics del segle XVIII*, vol. II, *Documents de la Catalunya sotmesa*, Vic, 1996, p. 11-17. Sobre la intervenció de l'exili en la seva elaboració, vegeu Agustí ALCOBERRO, *L'exili*, p. 218-224.

20. Joaquim ALBAREDA (ed.), *Escrips polítics del segle XVIII*, vol. I, *Despertador de Catalunya i altres textos*, p. 121-192. Vegeu també la introducció de l'editor, especialment p. 21-27. Al *Despertador* s'afirma: «Se regoneix ab evidència lo faltar-li a dit jurament lo ser just, legal i llibre, requisits que els canonitza necessaris i substancials la corrent dels doctors, tant teòlegs, com civils i canonistes, per a què sia obligatori.»

vindicar aquesta causa, no es busquen advocats, procuradors ni juristes doctes, ja que la guerra està molt lluny de qualsevol mena de dret.

Plantí té paraules dures per a Anglaterra i els Països Baixos, els estats aliats de l'emperador l'únic mòbil dels quals eren els interessos comercials. Així, aquests estats es van afegir a la guerra:

[...] perquè amb la família Borbònica a Espanya i a França, unida per amistat i per un vincle de consanguinitat, no podien esperar més del comerç ni en el comerç. Només per aquest motiu i només el dit respecte els fa moure. I l'experiència, mestressa de les coses, mostrà al cap de pocs anys que això era veritat.

L'autor descriu els primers fracassos de l'Arxiduc a la frontera de Portugal amb la Corona de Castella, que atribueix al fet d'haver triat una terra hostil. La terra, afirma, és un factor clau en les guerres. Aquest fet explica també el canvi de rumb de la guerra, reeixit en obrir els aliats el front català: «La terra pròpia envigoreix l'ànim, augmenta les forces, confereix audàcia.»

Però l'arribada de la guerra a Catalunya és precedida d'un terrible presagi de tipus atmosfèric, del qual Plantí afirma haver-ne estat testimoni:

Tanmateix, estic obligat a descriure allò que vaig veure com a testimoni ocular. El dia vint-i-cinc de desembre, començant l'any cinquè del naixement del Senyor, segons el còmput vulgar,²¹ del segle XVIII; l'any cinquè del pontificat de Climent XI; regnant per la cinquena indicció a Espanya Felip V, i l'any cinquè del seu regnat, a la cinquena setmana, a la cinquena hora de vespre, al punt en què el rellotge començava a marcar aquesta hora; [...] un llamp va brillar al cel serè des de l'orient. El globus es va encendre com el sol o com la lluna plena damunt de Barcelona, cap del Principat de Catalunya, amb el qual una línia i el foc a la visió de tres colzes, feta des de migjorn a septentrió, romangué durant un cert temps, convertida en una línia de núvols, i a poc a poc s'esvaí amb un soroll d'armes i de tempestes bèl·liques. Aquest fet horrible el vaig contemplar jo mateix: una cosa

21. Tradicionalment, a Catalunya es considerava que l'any nou s'iniciava el dia de Nadal de l'any anterior. Els fets que relata es van produir, doncs, el 25 de desembre de 1704.

més horrible no l'havia llegida excepte en les grans desgràcies i derrotes i no sabia pas dir què significava.

El fet ja havia estat descrit per Narcís Feliu de la Penya als *Anales de Cataluña*, per bé que sense remarcar les coincidències del nombre cinc que destaca Plantí:²²

Concluyóse este año 1704 con el horrendo metheoro y señal extraordinario del cielo que apareció día de Navidad a las 5 horas de la tarde sobre Barcelona, descubriéndose de toda Cataluña. Era como una bomba, y a lo exterior opaca, pero salía de ella tal resplandor que superó con manifiesta demostración a la luz del sol. Empezó a inflamarse entre oriente y medio día, corrió luego lucida a occidente, y acabó entre el septentrion y occidente, demostrándose más inflamada y lucida, como un globo de fuego que caía sobre la tierra, dexando una larga señal de humo como una nubecilla que se fue exalando poco a poco, oyéndose después un trueno muy irregular, cuyo estruendo duró un grande rato como disparo de artillería y mosquetería. [...] Los efectos [...] se ponderarán en adelante.

També Francesc de Castellví es va referir a aquest fenomen atmosfèric en termes molt similars als de Feliu de la Penya.²³

Aquesta no és, però, l'única ocasió en què la tradició historiogràfica austriacista catalana introdueix presagis astronòmics. Ja als *Anales de Cataluña*, Narcís Feliu de la Penya remarca que el trencament del setge de Barcelona de 1706 per part de les tropes de Felip V va coincidir amb un eclipsi solar:²⁴

22. Narcís FELIU DE LA PENYA, *Anales de Cataluña*, vol. III, p. 530.

23. Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, vol. I, p. 465-466. Sobre la interpretació d'aquest fet en la publicística castellana, vegeu David GONZÁLEZ CRUZ, *Guerra de religión*, p. 112-113. Vegeu altres testimonis d'aquest fenomen a Marià FAURA I SANS, «Meteorits caiguts a Catalunya», *Bulletí del Centre Excursionista de Catalunya* (Barcelona), núm. XXXI (1921), p. 270-288; Joan Baptista GALÍ, «Llibre de notes dels hereus de Can Torres. Matadepera 1699-1824», *Terme* (Terrassa), núm. 8 (1993), p. 29-37; Jordi LLORCA, *Pedres que cauen del cel. L'impacte dels meteorits en la història i la ciència*, Lleida, 2003.

24. Narcís FELIU DE LA PENYA, *Anales de Cataluña*, vol. III, p. 568. Sobre el tractament de l'eclipsi en la publicística coetània, vegeu David GONZÁLEZ CRUZ, *Guerra de religión*, p. 114-115.

[...] y sobreviniendo en esta ocasión, que era cerca las nueve, el horroroso y extraordinario eclipse de sol, obscureciéndose enteramente [...] Y es cierto fue tal el eclipse que no ha sucedido otro semejante si no es año 670, antes de entrar los moros en España, denotando la ruina de los godos y fin de su monarquía.

Francesc de Castellví va reproduir aquest fet, amb un comentari clarament deutor de l'obra de Feliu.²⁵ També el filipista marquès de San Felipe el va reproduir, sense extreure'n cap tipus de conclusió premonitòria, però remarcant el valor de Felip V en aquella ocasió.²⁶ Per contra, la versió de Plantí introdueix dues novetats importants. D'una banda, recorda que l'eclipsi ja havia estat previst pels astrònoms. De l'altra, cerca un precedent clàssic per a aquest fenomen: el que va suposar la fi del regnat de Luci Tarquini i, amb això, la fi de la monarquia a Roma –i, anys a venir, el nomenament de l'emperador Claudi I:

I s'ha d'observar sense admiració que, tot i que segons el curs dels astres i la disposició dels planetes, l'efecte del sol, o eclipsi, havia de representar, el dia de la fuga dels exèrcits, l'alliberament de Barcelona, i tot i que el cas era previst i regular, tanmateix el moment en què s'esdevingué, que fou quan Felip era al camí i a l'indret en què es perd de vista Barcelona. Potser per aquest cas i el moment és esperable. I d'aquesta manera també el dia vint-i-quatre de febrer rebé entre els romans el nom de regifugium [fugida del rei], i en aquest dia fou abolida la monarquia i tingué lloc la fugida de Tarquini. Per la qual cosa va governar Claudi l'any 45 després de Crist, quan hi va haver un eclipsi de sol, [...] i per tal que Roma no es torbés va fer anunciar que el poble s'aterria per qualsevol cosa no prevista, tant si era certa com falsa.

25. Francesc DE CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, vol. II, p. 112-113.

26. Vicente Bacallar, marquès de San Felipe, *Comentarios de la guerra de España*, p. 107-108: «En aquel día aconteció un eclipse de sol, pocas veces visto tan tenebroso, pues por tres horas se vieron las estrellas. [...] Algunas veces se paró el caballo del rey, como asombrado, porque ni aún los irracionales dejaban de estarlo; pero el valor del rey y su constancia de ánimo prevaleció a todo.»

Plantí descriu l'ocupació aliada de Barcelona i de la resta de Catalunya tot destacant-ne el suport popular. També dedica uns passatges a la Cort de 1705-1706, en els quals subratlla l'aprovació de la constitució que exclouïa de manera perpètua la família dels Borbó de la successió del Principat. En aquest punt, però, conscient de les resistències que aquesta mesura va provocar entre alguns representants, matisa des de la seva condició de jurista:

Cal advertir, tanmateix, que això estava disposat a la Constitució, en la qual parla el rei i la Cort consenteix. És diferent en els Capítols de Cort, en els quals les Corts proposen i el rei consenteix.

També descriu, com ja hem esmentat, el setge de la ciutat per part de Felip V –motivat, segons Plantí, pel fet que «els espanyols i francesos [...] sentien un odi des d'antic contra l'augustíssima Casa d'Àustria i contra la nació catalana». En aquest episodi bèl·lic, l'autor destaca la participació de la Coronela, o milícia ciutadana, en la defensa de Barcelona:

És un fet ben admirable i digne, un rei agressor i un altre de defensor. El primer, amb guerrers veterans i amb moltes tropes. El segon, dintre de la ciutat, sense soldats, sinó només amb els ciutadans generosos que volen fer la guerra, tots ells preparats per a morir o per a defensar la ciutat.

Plantí subratlla la derrota borbònica. Els exèrcits borbònics van haver d'abandonar el setge i deixar la major part del seu material. A més, les tropes espanyoles de Felip V es van veure obligades a fugir cap a França, deixant obert als exèrcits aliats el camí cap a l'ocupació de la resta de la península:

Varen ser obligats a fugar-se amb el seu rei, abandonats els elements de l'empresa, els utensilis, els instruments, les innombrables provisions d'armes i d'artilleria i abandonant els projectils de guerra de bronze. I els exèrcits no se'n van anar pel camí pel qual havien vingut, sinó que tots s'adrecen a França pel mateix camí.

El trencament del setge de 1706 va encendre l'eufòria a Catalunya. També va estendre la causa de l'Arxiduc als altres regnes de la Corona d'Aragó:

Catalunya es va envalentir i es va creure igual o fins i tot superior als dos reis i a tot el poder dels francoespanyols. Immediatament va obrir el camí a dos regnes, tot i la seva debilitat: Aragó i València, per tal que, junta-ment amb Catalunya, gaudissin de les mateixes llibertats fonamentals.

L'alliberament del setge va esdevenir els anys següents un fet mític en la memòria austriacista. L'emperador Carles VI va fer col·locar en el sarcòfag del seu germà Josep I la inscripció, que encara es pot llegir avui, «Victrix causa Barcelonam liberavit MDCCVI». Ell mateix va anotar en el seu dietari personal, el 12 de maig de 1736: «Barcelona, heut 30 jahr» («Barcelona, avui 30 anys»).²⁷

Però el trencament del setge iniciava tot just una guerra civil, que Plantí descriu amb tota la seva crueltat:

En aquest conflicte, en aquesta guerra civil hi hagué tant de furor, tanta ira dels uns contra els altres com amor, zel i passió hi havia envers el seu patró i rei. Perquè, oblidant-se de les condicions de sang, d'honor, d'estatus, de sexe, d'edat i de religió, actuant d'una manera cruel i inhumana, va ser com si el pare lluités contra el fill, el fill contra el pare, el germà contra els germans, els parents contra els familiars. Les dones eren separades dels marits, els marits es divorciaven de les dones sense el permís de la llei. Els monjos, oblidant-se de les oracions i de la tranquil·litat, convertien els claustres en un escenari bèl·lic.

Així, Plantí descriu de manera nítida les conseqüències de la guerra:

Arran d'aquestes coses es produïren moltes derrotes, morts, sacrilegis, adulteris, violacions, furts, robatoris, captiveris, exilis, deportacions, fugues, exilis i també desesperances. Tot Europa ho va saber i Espan-

27. Friedrich EDELMAYER, «La guerra de Successió i la casa d'Àustria», *L'Avenç* (Barcelona), núm. 264 (2001), p. 39-45.

*ya ho va plorar durant molt de temps. Les províncies ho recordaran amb el temps, es recordaran els noms de les ciutats durant segles, molts llocs assetjats desapareixeran i es perdran moltes famílies amb la pèrdua d'aquestes. La continuació d'aquesta guerra més que civil i entre pares i germans, familiars i amics era tràgica i cadascú condemnava la seva obstinació i la venjança precipitada amb un mèrit infinit, perquè aquesta guerra va ser atroz i perjudicial per a tots els súbdits, consumits per impostos a casa, per despoblaments a fora, denigrats pels seus i pels enemics, per tots cantons dissortats, sempre exposats a les rapinyes, tant si acceptaven la guerra com si la rebutjaven.*²⁸

Els anys següents, escriu Plantí, Espanya «fluctuava talment una nau enmig del mar». Així, el cronista descriu la derrota aliada d'Almansa de 1707, però també la victòria d'Almenara de 1710, que va obrir de nou les portes de Saragossa i Madrid. Segons Plantí, va ser la mala gestió aliada d'aquesta victòria la que va decidir el signe de la guerra en terres peninsulars:

Amb aquesta victòria, si els confederats no l'haguessin feta malbé amb les consultes tardanes i no haguessin desaprofitat els fruits de la victòria, s'hauria acabat la causa, però varen perdre l'ocasió, com Anníbal, el qual, content amb les delícies de Càpua, va perdre l'ocasió d'esdevenir amo de tot Itàlia.

La guerra civil va tenir, però, també una dimensió territorial. Per això Plantí remarca que Carles III, després de l'empresa fracassada que el va dur fins a Madrid, va haver de refugiar-se al seu «asil gotolànic».

En els passatges següents, l'autor descriu la marxa desigual de la guerra, la mort de Josep I, el nomenament de Carles emperador d'Alemanya i la defecció d'Anglaterra i els Països Baixos.

Ja hem esmentat la justificació de la resistència de Catalunya després del Tractat d'Utrecht en la mesura que era un estat lliure, és a dir, desvinculat de cap tipus de lligam amb l'emperador. En aquest punt, però, Plantí es mostra especialment interessat a rebatre els arguments de la diplomà-

28. Sobre els efectes de la guerra al Principat, vegeu especialment Josep M. TORRAS I RIBÉ, *La guerra de Successió i els setges de Barcelona (1697-1714)*, Barcelona, 1999.

cia espanyola. L'actitud de les autoritats borbòniques es va centrar, segons aquest autor, en tres arguments:

En primer lloc, que sobre els privilegis dels catalans ja se n'havia disposat i convingut en el tractat d'Utrecht. En segon lloc, que calia adreçar-se al rei [Felip V] per a obtenir i rebre la gràcia dels privilegis. En tercer lloc, que el rei no havia de pactar amb els catalans ni els catalans amb el rei, atès que no s'admeten pactes entre el rei i els súbdits.

Plantí exposa les respostes a aquests arguments acordades per la Junta de Braços de 1713. Així, davant el primer –el tractament donat als catalans pel Tractat d'Utrecht– escriu:

[Els catalans] tenen davant dels ulls i les llegeixen les respostes dels espanyols dominants, ço és, que els catalans serien tractats en el futur com eren tractats els castellans, els seus súbdits estimats.²⁹ I com que des de feia molt de temps els catalans no desconeixien com eren tractats els castellans pels seus dominadors, no pas com a súbdits estimats, sinó com a dissortats esclaus, els catalans ponderaven què podien i què no havien d'esperar, a partir de l'exemple i el model d'aquests.

Pel que fa al segon punt, Plantí escriu:

Hom recordava que arran de la introducció del senyor espanyol no s'havia donat audiència als oradors de la província o Principat que havien de parlar del respecte dels drets i dels privilegis. [...] Si aleshores no van ser admesos de bon grat els oradors, sinó que foren rebutjats, què podien esperar d'un pretendent ofès?

29. El text es refereix al paràgraf següent del Tractat d'Utrecht: «Vist que la reina de la Gran Bretanya no cessa d'instar amb summa eficàcia perquè tots els habitants de Catalunya [...] conservin il·lesos i intactes els seus antics privilegis, el rei Catòlic [Felip V], en atenció a Sa Majestat britànica, concedeix i confirma en el present a qualsevulla habitants de Catalunya [...] tots aquells privilegis que posseeixen els habitants de les dues Castelles, que de tots els habitants d'Espanya són els més amats del rei Catòlic.»

Però resulta particularment significativa la resposta al tercer argument, ja que suposa una confirmació de la ideologia republicana de Josep Plantí:

La tercera resposta o proposició, que ni s'admetien ni es feien pactes entre el rei i els súbdits, va ser molt valorada al principi pels polítics, però era inexplicable en el nostre cas, verificada la situació i les circumstàncies. Car en aquell conflicte el que demanaven els catalans de Felip, que dominava Espanya, no eren pas pactes entre el rei i els súbdits, ni, doncs, s'havien de considerar com a tals. Com que Felip no era el rei de Catalunya ni els catalans els seus súbdits o vassalls, tenint en compte la revocació dels juraments durant el domini de Carles d'Àustria, l'un i l'altra havien d'arribar a uns nous vincles i juraments durant el nou domini.

Plantí reconeix tot seguit la divisió en el si de la Junta de Braços, però destaca que l'opció decidida –la resistència– va obligar de la mateixa manera tots els assistents a l'assemblea. És així com descriu, en els passatges següents, la resistència de Barcelona i la repressió implacable que la va seguir.

En els darrers passatges, Plantí es refereix a la participació dels cinc regiments hispànics en la Tercera Guerra Turca, els anys 1715-1717,³⁰ i a la defensa de l'illa de Sardenya.

A MODE DE BALANÇ

Josep Plantí ha estat fins als nostres dies un personatge absolutament desconegut per la historiografia catalana. Ni tan sols ha merescut un article a la *Gran enciclopèdia catalana* o al més recent –i, d'altra banda, utilíssim– *Diccionari d'historiografia catalana*.³¹ Tanmateix, les seves obres, redactades a l'exili, mereixen una atenció especial. El seu descobriment és molt recent: data de l'article de Mariarosa Scaramuzza Vidoni, ja esmentat, publicat el 1995. Des d'aleshores ha estat citat en diversos treballs de

30. Sobre la participació dels regiments d'exiliats en aquesta guerra, vegeu Agustí ALCOBERRO, *L'exili*, vol. I, p. 138-142.

31. Antoni SIMON I TARRÉS (dir.), *Diccionari d'historiografia catalana*, Barcelona, 2003.

Joaquim Albareda i de Virginia León. En el nostre treball *L'exili austriacista (1713-1747)* vam publicar la seva obra *Nueva colonia española ideada*, que vam acompanyar d'un estudi crític. Però la seva faceta com a historiador no havia estat remarcada fins ara.

Com a historiador i jurista, Plantí se'ns revela un autor molt interessant, de manera especial pel seu plantejament d'un pactisme radical i per la seva ideologia republicana. Però encara ens falta el principal homenatge que podem dedicar-li: l'edició de la seva obra històrica, un horitzó en el qual treballem ara mateix i que ha de servir per vindicar la importància de l'obra intel·lectual de l'exili austriacista.